

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar**

**A MAGYAR IPAR MAKROSZINTŰ
SPECIALIZÁCIÓJÁNAK KÉRDÉSEI**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Dr. Komarek Levente

**Sopron
2012**

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Program: Nemzetközi gazdálkodás

Vezetője: Dr. Balázs Judit CSc

Témavezető: Dr. habil. Fábíán Attila PhD

Témavezető támogató aláírása

I. A témaválasztás indoklása és aktualitása

Az elmúlt évek során az Európai Unióban és hazánkban is egyre inkább előtérbe kerültek az ipar területi elhelyezkedésének kérdései. Hazánk egyes térségeiben eltérő iparszerkezet alakult ki, egy-egy régióban különböző iparágak váltak meghatározóvá. Az egyes iparágak területi elhelyezkedését és fejlődését számos társadalmi-gazdasági tényező (a termelés történelmi hagyományai, a tulajdonviszonyok, a munkaerő- és eszközellátottság, az erőforrások, stb.) befolyásolja. A területileg differenciált iparszerkezet esetében az egyes térségekben változó jövedelmezőséggel, humán-erőforrás felhasználással, műszaki színvonallal, más-más kockázati tényezőkkel és piaci lehetőségekkel kell számolni. Ezért az ipari ágazatok területi specializációja és koncentrációja ismét a magyar gazdaság egyik központi kérdése lett, ami a témaválasztás fő motiváló tényezője volt.

A kutatási téma aktualitását fokozza, hogy napjainkban az ipar területi struktúrájának racionalizálása fontos kulcskérdéssé vált. Ezért egyre inkább olyan hazai kutatásokra van szükség, amelyek az ipar szerkezeti átalakulását és annak törvényszerűségeit vizsgálja és elemzi annak érdekében, hogy az egyes térségekben racionális és hatékonyan működő iparszerkezet alakuljon ki. Ez azért is nagyon fontos, mert a területi specializáció és koncentráció minőséget jelző kategória, amely bizonyos mértékig utal egy adott térség fejlettségi szintjére is. A modern piacgazdaságokban elvárható, hogy az egyes térségek azokra az ipari ágazatokra, alágazatokra specializálódjanak, amelyek esetében kedvezőbbek a termelési feltételek.

II. A kutatás célja és a disszertáció felépítése

A disszertáció célja megvizsgálni, hogy az elmúlt években a hazai ipart milyen változások (területi, strukturális) jellemezték, illetve ezen változások milyen mértékben és hogyan hatnak jelenbeli iparunk területi specializációjára és ágazati koncentrációjára. Munkámban a vizsgálati eredményeimre alapozva megfogalmazom azokat a javaslatokat, amelyek a racionális iparstruktúra kialakulását segíthetik.

Az ipari specializáció és koncentráció az Európai Unióban és Magyarországon történő ismételt felértékelődése eredményezte, hogy e téma kutatásom középpontjába került. Az iparhoz kapcsolódó specializációs és koncentrációs vizsgálatokat és elemzéseket azért tartom fontosnak, mert az ipar területi és ágazati szerkezetének változása számos pozitív gazdasági folyamatot indukálhat (növekvő hatékonyság, versenyképesség, elmélyülő kooperáció), jelentős mértékben elősegítheti az adott térség és az egész nemzetgazdaság felemelkedését. A számos pozitív hatás mellett azonban negatív hatásokat is

eredményezhet (pl. egyoldalú iparstruktúra, dekonjunktúra begyűrűzése esetén mély válság, iparilag depressziós térségek kialakulása), amely rövidebb-hosszabb időre visszavetheti az adott térség dinamikus fejlődését.

A disszertáció céljainak megfogalmazását követően részletesen bemutatom a hazai ipar fejlődésének főbb korszakait, az egyes korszakokban lejátszódó folyamatok tendenciáit és jellemzőit a II. világháborútól napjainkig. Iparunk fejlődésének II. világháborútól történő vizsgálatát az indokolja, hogy hazánk gazdaságában a háborút követően teljesen új helyzet állt elő, amely a korábbiaktól eltérő iparpolitika kialakulását eredményezte. A hazai ipart a különböző történelmi korszakokban eltérő fejlődési irányok jellemezték, amelyben fontos szerepe volt a KGST-nek, majd a rendszerváltozást követően az Európai Uniónak. Ezen időszak fejlődésének részletes elemzése azért lényeges, hogy áttekintő képet kapjunk jelen iparunkra gyakorolt hatásáról. Ezt követően – részben a szakirodalomra, részben a saját kutatásaimra alapozva – elemzem az elmúlt két évtized ipari struktúrájának főbb változásait. Megvizsgálom az iparban lejátszódó strukturális változások irányát és mértékét, okait és hatásait, külön kiemelve az egyes ipari ágazatok és alágazatok teljesítményét. Mindezt abból a célból teszem, hogy feltárjam azokat az iparban lejátszódó folyamatokat, amelyek a jelenlegi területi és ágazati struktúra kialakulását eredményezték. Ezt követően a területi specializáció elméleti, módszertani kérdéseinek vizsgálatával, a térbeliség szerepének felértékelődésével és az ipar horizontális szerveződésével foglalkozom, megteremtve ezáltal vizsgálataim elméleti alapjait. Ennek megfelelően a területi specializáció elméleti kérdéseivel összefüggő hazai és külföldi problémákat, megoldásokat, javaslatokat értékelem és elemzem különböző tudományterületek ezen belül elsősorban a területi gazdaságtan eredményeire támaszkodva. A területi specializációhoz kapcsolódó elméletek tanulmányozását azért tartom fontosnak, mert sok esetben kijelölik és meghatározzák napjaink gazdaságának (jelen esetben az ipar) hatékony működésének kereteit. A gazdaságpolitika részben ezen elméleti keretekre alapozva határozza meg azokat a lépéseket (pl. fejlődési irányokat), amelyek az ipar ágazati és területi problémáinak megoldására alkalmasak lehetnek. Emellett áttekintő képet nyújtok a specializáció területén használatos módszerekről, annak alkalmazhatósági lehetőségeiről. Ezen módszerek alkalmazásával pedig összehasonlító elemzéseket végzek és megvizsgálom, hogy a magyar ipar rendszerváltozás utáni átalakulása hogyan hatott a területi specializáció és ágazati koncentráció alakulására. A primer statisztikai adatok feldolgozását követően mutatókat képeztem annak érdekében, hogy részletesen elemezzem történt-e hazánk iparában az elmúlt években a területi specializáció, valamint az ágazati koncentráció esetében erősödés vagy gyengülés. Ha történt erősödés vagy gyengülés az mely térségekben (megyékben), illetve ipari ágazatoknál következett be, melyek voltak a kiváltó okok és ez milyen hatással lehet iparunk jövőbeni fejlődésére, a racionális iparstruktúra kialakulására.

III. A kutatás hipotézisei

A disszertációhoz kapcsolódó, előzetesen megfogalmazott kutatási hipotézisek:

H1: Hazánk iparának ágazati struktúrája az elmúlt két évtizedben alapvetően átalakult.

H2: Teljesítményük alapján az ipar ágazatai között a különbségek növekedtek az elmúlt két évtizedben.

H3: Hazánk iparának ágazati struktúrája egyre inkább harmonizál az Európai Unió országainak ágazati struktúrájával.

H4: A specializáció és a koncentráció növekedését előidézi egy-egy ágazat vagy megye súlyának és szerepének növekedése, vagy a korábban nem túl jelentős ipari ágazat vagy megye leépülése.

IV. A kutatás módszertana

A rendszerváltozást követő években a hazai gazdaság átalakulása az ipar ágazati és területi struktúrájában jelentős változásokat eredményezett. Ezek a változások szükségessé teszik olyan vizsgálatok elvégzését, amelyek válaszokat adnak arra vonatkozóan, hogy az ipari ágazatok térbeli szerveződésénél megfigyelhető-e koncentráció, illetve jellemző-e az egyes megyékre az ipari specializáció növekedése vagy csökkenése. Ezen feltevések megválaszolására munkám során primer és szekunder módszereket használtam fel.

A primer módszerek (saját kutatás) körében a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által rendelkezésemre bocsájtott megyei szintű adatok feldolgozása és rendszerezése tartozott. (Célszerű lett volna kisebb területegységet vizsgálni (pl. kistérség), de erre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre statisztikai adatok.) Ezen adatok segítségével a területi kutatásoknál használatos matematikai-statisztikai módszereket alkalmaztam.

Ennek alapján a vizsgálat tárgyát képező adatok a következők:

- az iparban foglalkoztatottak száma,
- a belföldi értékesítés,
- az exportértékesítés és
- az összes (teljes) értékesítés alakulása.

Az iparban foglalkoztatottak esetében a telephely szerinti adatokat, míg a belföldi, az export és az összes ipari értékesítésnél pedig a megyei székhelyű ipari szervezetek adatait kellett figyelembe venni. A vizsgált időintervallum a TEÁOR (Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere) számok többszöri változása miatt a 2000 és 2008 év közötti időszak, amely lehetővé teszi az adatok összehasonlíthatóságát, elemzését és a következtetések levonását.

A bázis (2000) és a tárgyidőszak (2008) közötti időintervallumban 2 évenként vizsgáltam a specializáció és a koncentráció mértékét, annak érdekében, hogy még részletesebben tudjam elemezni a bekövetkezett változásokat. A vizsgálat során célszerű lett volna hosszabb időintervallumot vizsgálni, de a rendelkezésre álló adatok ezt nem tették lehetővé. Ennek ellenére az elmúlt években az iparban lejátszódó folyamatokat és tendenciákat az elkészült vizsgálat is jól tükrözi.

A megyék ipari specializációjának és az ipari ágazatok térbeli koncentrációjának mérésére többféle módszer alkalmazható. Munkám során a különböző módszerek közül kettőt választottam ki. Az egyik a Herfindahl index, amely segítségével megállapítható az abszolút specializáció és koncentráció mértéke, a másik a Diszimilaritási index, amely a relatív specializáció és koncentráció alakulását mutatja meg. Ezen indexek egzaktan tükrözik az iparban lejátszódó folyamatok változásának irányát és mértékét. Az indexek eredményeinek segítségével vizsgálom és elemzem az ipari ágazatok térbeli koncentrációját és a térségek ágazati specializációját.

Az abszolút specializáció megmutatja, hogy a vizsgált terület egység (megye) mennyire diverzifikált ágazati szerkezettel rendelkezik. Egy országban azok a terület egységek (megyék) tekinthetők specializáltak, amelyek az országos megoszlástól eltérő ágazati szerkezettel rendelkeznek.

A relatív specializációt alapvetően két tényező határozza meg. Egyrészt meghatározza magának az adott megye iparának ágazati szerkezete, illetve az ország egészére jellemző ágazati megoszlás. Abban az esetben, ha országosan egy nem túlságosan jelentős ipari ágazat valamely megyében dominánssá válik, akkor elmondhatjuk, hogy nagy lesz az adott megye relatív specializációja. Másrészt magas relatív specializáció jellemzi az adott megyét abban az esetben is, ha pl. egy országosan jelentős ipari ágazat súlya és szerepe az adott megyén belül jelentéktelen, de ugyanakkor egy másik, országosan nem jelentős ipari ágazatból mutat fel magas részarányt. Azaz a relatív specializáció vizsgálata azt mutatja meg, hogy mely megye iparszerkezete tér el leginkább az országostól.

Az abszolút koncentráció megmutatja, hogy adott terület egység (megye) adott iparága mennyivel részesedik az adott iparág teljes (országos) mennyiségéből, míg a relatív koncentráció pedig áttekintést nyújt arról, hogy az adott ipari ágazat földrajzi elterjedése mennyiben hasonló az ipar egészének földrajzi megoszlásához.

A szekunder módszert az ipar történeti fejlődéséhez, területi és szerkezeti változásához, valamint a területi specializáció elméleti és módszertani kérdéseire kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalom feldolgozása jelentette.

V. Tudományos eredmények

A disszertáció kutatási eredményeit a korábban megfogalmazott hipotézisek alapján az alábbiakban foglalom össze:

T1: Hazánk iparának ágazati struktúrája az elmúlt két évtizedben alapvetően átalakult.

Elkészítettem a hazai ipar rendszerváltozást követő ágazati struktúrájának részletes, összehasonlító elemzését annak érdekében, hogy feltárjam azokat az iparban lejátszódó folyamatokat, amelyek a jelenlegi területi és ágazati struktúra kialakulását eredményezték. Ennek alapján lehetővé vált, hogy részleteiben elemezzem a bekövetkezett strukturális változások okait, mértékét és irányát, illetve hatását a területi specializációra és az ágazati koncentrációra. Kutatásaim során igazolódott, hogy:

- a rendszerváltozás előtti években még oly fontos bányászat napjainkra teljes egészében háttérbe szorult. A bányászat iparon belüli súlya a korábbi 8,1%-ról 0,5%-ra csökkent. Ennek oka, az egyre magasabb kitermelési költségek, a kedvezőtlen kitermelési feltételek (természeti adottságok, hasznos anyag alacsony koncentrációja, mélyművelések szükségessége) és a rossz hatékonyságú technológiák megválasztása volt.

- felértékelődött az energiaipar szerepe és jelentősége (11,9%-ról 17,0%-ra), amely az utóbbi években relatíve növekvő energiaáraknak köszönhető.

- a feldolgozóipar és ezen belül a gépipar látványos eredményeket ért el. A gépipar részaránya a nemzetközi (elsősorban uniós) munkamegosztásba történő bekapcsolódásunkat követően mintegy megduplázódott (32,6%-ról 54,8%-ra), és növekedett az elmúlt években az export részesedése is. A gépiparon belül jelentős mértékben növekedett a szerepe a számítógép, elektronikai termékgyártásnak (3,4%-ról 16,4%-ra), a járműgyártásnak (6,8%-ról 12,9%-ra), valamint a gép, gépi berendezések gyártásának (3,5%-ról 6,0%-ra). Ezen „húzóágazatok” esetében olykor 10 százalékpontos pozitív változást is tapasztalhattunk.

- kedvezően alakult a feldolgozóiparon belül a járműgyártás és a számítógép, elektronikai termékgyártás exportja is. A számítógép, elektronikai termékgyártás exportja 2001-ben 24,0% volt, ami 2008-ra 26,8%-ra emelkedett. A járműgyártás exportja 2001-ben 26,6%-ot mutatott, ami 2008-ra 28,1%-ra növekedett.

- A könnyűipari ágazatok az elmúlt két évtized nagy „vesztesei” közé sorolhatók. Ezen ágazatok részesedése mintegy felére esett vissza (14,8%-ról 6,2%-ra). A visszaesés oka elsősorban a távol-keleti termelőkhez viszonyított magas feldolgozási költségekkel magyarázható.

- Szintén a vesztes ipari ágazatok közé tartozik a korábban virágzó élelmiszeripar. Az utóbbi egy évtizedben aránya a korábbinak mintegy kétharmadát teszi ki. Iparon belüli szerepe 21,9%-ról 9,6%-ra csökkent. Ebben szerepet játszott a hazai mezőgazdaság teljesítőképességének a csökkenése, illetve a magyar élelmiszeripari üzemek sok szempontból elhibázott és kedvezőtlenül alakult privatizációja.

- Az iparunkat érintő pozitív és negatív változások ellenére megállapítható, hogy iparunk struktúrája modernebb, korszerűbb és egyben versenyképesebb lett.

T2: Teljesítményük alapján az ipar ágazatai között a különbségek növekedtek az elmúlt két évtizedben.

Részletes elemzéseim alapján bebizonyosodott, hogy az ipar ágazatai között teljesítményük alapján (foglalkoztatottak száma, nettó árbevétel, üzemi nyereség, exportértékesítés, bruttó operatív eredmény) a különbségek növekedtek. Ennek megfelelően hazánk ipari ágazatait három csoportba soroltam:

- Hanyatló iparágak: bányászat, élelmiszer, ital- és dohánygyártás, textil és bőrtermék gyártása, fa- papírtermék gyártása, villamos berendezések gyártása, kohászat.
- Versenyképesebb, mérsékelten fejlődő iparágak: fémtömegcikk ipar, kőolajfeldolgozás, vegyi anyag-, termék gyártása, gyógyszeripar, nemfém ásványi termék gyártása, gumi- és műanyaggyártás, gép- és berendezésgyártás.
- Dinamikusan fejlődő, világpiaci termelésre szakosodó iparágak: számítógép, elektronikai termékgyártás, közúti járműgyártás.

A hanyatló iparágak esetében a vizsgálati eredmények azt igazolják, hogy folyamatosan csökkent a vállalkozások és ezen keresztül a foglalkoztatottak száma, az exportértékesítés volumene, a vállalatok nettó árbevétele és az üzemek nyereség.

A versenyképesebb, mérsékelten fejlődő iparágaknál bővült a vállalkozások, stagnált illetve kisebb mértékben növekedett a foglalkoztatottak száma. Emellett szerényebb növekedés mutatkozik az export volumenében és az üzemi nyereség területén is.

A dinamikusan fejlődő ágazatok iparon belüli részaránya jelentős mértékben növekedett, folyamatosan bővült a foglalkoztatottak száma, javultak a jövedelmezőségi viszonyok, a GDP-hez történő hozzájárulásuk olykor meghaladta a 10%-ot. A vizsgálatok azt bizonyítják, hogy olyan ipari ágazatok tartoznak ebbe a csoportba, amelyek jelentős szerepe töltenek be hazánk exportértékesítésében.

T3. Hazánk iparának ágazati struktúrája jelentős mértékben harmonizál az Európai Unió országainak ágazati struktúrájával.

Összehasonlító elemzéseket végeztem annak megállapítására, hogy hazánk Európai Uniós társult, majd teljes jogú tagsága milyen irányban és mértékben befolyásolta iparunk struktúráját. Ennek alapján megállapítható, hogy:

- Az elmúlt években a piaci viszonyok változása miatt hazánkban és az Európai Unió egyes országaiban is jelentős iparszerkezeti változások következtek be. A változások, pedig új területi és ágazati struktúrát eredményeztek.
- Az iparszerkezeti változások egyik legfőbb sajátossága hazai és Európai Uniós viszonylatban is, hogy megtalálhatók az ágazati struktúrában a jelentőségüket folyamatosan elvesztő hagyományos, illetve az új gazdasági és piaci kihívásoknak megfelelő dinamikusan fejlődő ipari ágazatok. A hozzáadott érték alapján a hanyatló ágazatok (Európai Uniós viszonylatban is) a bányászat, a

kohászat, a gépipar egyes alágazatai (pl. villamos berendezések gyártása, hajógyártás), valamint a textília, bőrtermék, lábbeli gyártása, a dinamikusan fejlődő ágazatok pedig a számítástechnikai, elektronikai, optikai termék gyártása, a járműgyártás, illetve a vegyipar egyes alágazatai (gyógyszeripar; vegyi anyag, termék gyártása).

- A hagyományos ágazatok iparon belüli súlya csökkent, a dinamikusan fejlődő ipari ágazatoké pedig egyre jobban erősödött. A hanyatlás oka sokrétű, amelyben szerepet játszott többek között a kereslet csökkenése, a nyersanyagforrások megcsappanása, a globális piacon egyre éleződő nemzetközi verseny, az előállítási költségek fokozatos növekedése, illetve a tudomány és a technika folyamatos fejlődése is.

- Az egyes tagállamok feldolgozóiparának ágazati szerkezetében az Európai Unió egészére jellemzőtől kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatók. Az egykori 15 tagállam legjelentősebb iparága a hozzáadott érték alapján a gép, gépi berendezések gyártása, az élelmiszer, ital, dohány gyártása és a vegyipar. Emellett azonban területi különbségek mutatkoznak. Az Európai Unió alapító tagjai közül kiemelkedik a Benelux-államok vegyipara (Belgium), az élelmiszer, ital, dohány gyártása (Hollandia), és nem utolsósorban a fémalapanyag gyártása (Luxemburg). Franciaország esetében az élelmiszeripar, ital, dohány gyártása, míg Németország és Olaszország esetében a gép, gépi berendezések gyártása. A későbbiek során csatlakozó Dániában, Görögországban, Spanyolországban, Portugáliában és az Egyesült Királyságban az élelmiszer, ital, dohány gyártása, Írországon a vegyipar, Ausztriában a gép, gépi berendezések gyártása, Finnországban a híradástechnikai termékek gyártása, míg Svédországban a járműipar a legnagyobb és a legjelentősebb ipari ágazat.

- A bővülő Európai Unióban a hozzáadott érték alapján kisebb változások következtek be. A 25 tagot számláló gazdasági integrációban a három legfontosabb ipari ágazat az élelmiszer, ital, dohány gyártása, a vegyipar és a gép, gépi berendezések gyártása. Az újonnan csatlakozó országok közül Csehországban, a Balti államokban, Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás a legfontosabb ágazat. Cipruson az élelmiszer, ital, dohány gyártása, Máltán a híradástechnikai termék gyártása, Szlovéniában a fémfeldolgozási termék gyártása emelhető ki.

- Hazánkban a legfontosabb ipari ágazatok a hozzáadott érték alapján a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás, a gépipar (közúti járműgyártás) és a vegyipar, amely jelentős mértékben tükrözi a legfejlettebb Európai Unió országok ipari struktúráját.

- Harmonizál az ipar ágazati struktúrája a külkereskedelem alakulásánál is. Az Európai Unió és Magyarország külkereskedelmében a gépiparnak (járműgyártás; elektronikai és optikai termék gyártása; gép, gépi berendezés gyártása) és a vegyiparnak (gyógyszergyártás, vegyi anyag, termék gyártása) van jelentős szerepe.

T4: A specializáció és a koncentráció növekedését előidézi egy-egy ágazat vagy megye súlyának és szerepének növekedése, vagy a korábban nem túl jelentős ipari ágazatok vagy megyék leépülése.

Több aspektusból összehasonlító elemzéseket végeztem és megvizsgáltam, hogy a magyar ipar rendszerváltozás utáni átalakulása hogyan hatott a területi specializáció és ágazati koncentráció alakulására. A primer statisztikai adatok feldolgozását követően mutatókat képeztem annak érdekében, hogy részletesen elemezzem történt-e hazánk iparában az elmúlt években a területi specializáció, valamint az ágazati koncentráció esetében erősödés vagy gyengülés. Ha történt erősödés vagy gyengülés az mely térségekben (megyékben), illetve ipari ágazatoknál következett be, melyek voltak a kiváltó okok és ez milyen hatással lehet iparunk jövőbeni fejlődésére, a racionális iparstruktúra kialakulására. A kutatásaim alapján bebizonyosodott, hogy:

- A vizsgált időszakban a *foglalkoztatottak* területén alacsony volt az *abszolút specializáció* mértéke. Ennek ellenére megállapítható, hogy a feldolgozóiparon belül a legtöbb munkaerőt a gépipar (Fejér, Vas, Győr-Moson-Sopron, Jász-Nagykun-Szolnok, Somogy, Zala, Heves megye), a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása (Fejér megye), a textil, bőrtermék, lábbeli gyártása (Vas, Tolna megye) és az élelmiszer, ital, dohány gyártása (Pest megye) foglalkoztatott. A gépiparon belül pedig a közúti járműgyártás (autógyártás), a gépek, gépi berendezések gyártása és az elektronikai termékek gyártása emelhető ki. A textil, bőrtermék, lábbeli gyártása esetén a lábbeli gyártás és a cipőipar, az élelmiszer-, ital-, dohány gyártása esetében pedig a húsipar, a tejipar, a gyümölcs-, zöldségfeldolgozó- és tartósítói ipar, valamint az italgyártás érdemel említést.

- A *belföldi értékesítés* esetében magasabb index értékekkel találkozunk, mint a foglalkoztatottak területén. Ez azt tükrözi, hogy ebben az esetben növekedett az abszolút specializáció mértéke. Ebben az esetben a gépipar és a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás adta a hazai értékesítés jelentős részarányát. A gépipar esetében Somogy, a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátásnál pedig Tolna, Hajdú-Bihar és Csongrád megye emelhető ki. A gépiparon belül az elektronikai ipar, a háztartási gépek és készülékek gyártása, illetve a közúti járműgyártás említhető meg.

- Az *exportértékesítésnél* találjuk a legmagasabb Herfindahl index értékeket, azaz ezen a téren jellemzi hazánkat a legmagasabb fokú specializáltság. Ez nagyobb mértékben a gépiparnak (közúti járműgyártás, gépek, gépi berendezések gyártása, híradástechnikai és elektronikai termékek gyártása) és kisebb mértékben pedig a vegyiparnak köszönhető (műanyaggyártó- és feldolgozó ipar). A gépipar területén a legspecializáltabbak a Dunántúli megyék (Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Vas, Somogy), illetve Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megye, a vegyipar területén pedig Borsod-Abaúj-Zemplén megye.

- Az *összes értékesítésnél* az abszolút specializáció indexének alakulás jelentős mértékben egyezik az exportértékesítésnél tapasztalt értékekkel. Tehát megállapítható, hogy az exportértékesítésnek az összes értékesítésen belül kitüntetett szerepe van. Ebben az esetben a gépipar mellett (közúti járműgyártás, gépek, gépi berendezések gyártása, elektronikai termékgyártás) a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása említendő meg (Fejér megye). A gépipart jellemző megyék: Somogy, Fejér, Komárom-Esztergom és Vas megye.

- A *relatív specializáció* esetében is alacsonyabb index értékekkel találkozunk a *foglalkoztatottak* területén. Ennek oka, hogy az adott megye ipari ágazati szerkezete nem tér el létszámoldaláról jelentős mértékben az országos szerkezettől. A foglalkoztatottak esetében ennek ellenére Tolna, Fejér, Komárom-Esztergom, Csongrád, Békés és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tapasztalhatunk eltérést. Tolnában a textil-, bőrtermék, lábbeli gyártásának (bőrpar, cipőpar), Fejérben és Borsod-Abaúj-Zemplénben a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártásának, Komárom-Esztergomban a gépipar (közúti járműgyártás, elektronikai ipar), míg Csongrádban és Békésben az élelmiszer-, ital-, dohány gyártásának (húsipar, tejpar) magasabb részaránya eredményezte az országos ágazati szerkezettől történő eltérést.

- A *belföldi értékesítés* területén a Diszimilaritási indexek magasabbak, mint a foglalkoztatottak területén. Ennek oka, hogy egyes esetekben erőteljesebb az ipar ágazati szerkezetének eltérése az országos szerkezettől. Ebben az esetben a gépipar igen magas (Somogy), az élelmiszer-, ital-, dohány gyártásának (Somogy, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Zala), a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás (Tolna), a nemfém ásványi termék gyártása (Békés), a fa-, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység (Békés, Bács-Kiskun) és a bányászat (Zala) magasabb volta eredményezte az országos szerkezettől eltérő szerkezetét.

- Az *exportértékesítés* esetében magasabb index értékek jellemzők, azaz ebben az esetben tapasztaljuk a legnagyobb relatív specializációt. A megyék közül Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés és Hajdú-Bihar megye ipari szerkezete tér el leginkább az országos megoszlástól. Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyében a vegyiparnak, Hajdú-Bihar, Békés, Csongrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az élelmiszer-, ital-, dohány gyártásának, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig a textil-, bőrtermék, lábbeli gyártásának magasabb részaránya eredményezte az országostól eltérő szerkezetet.

- Az *összes értékesítésnél* Tolna, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád megye relatíve a legspecializáltabb. Tolna a magasabb relatív specializációt a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátásnak, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés és Csongrád megye az élelmiszer-, ital-, dohány gyártásának, Borsod-Abaúj-Zemplén megye a vegyiparnak köszönheti az országostól eltérő szerkezetet.

- Az *abszolút koncentráció* a *foglalkoztatottak* területén alacsony index értéket képvisel. A *belföldi értékesítés*, az *exportértékesítés* valamint az *összes értékesítés* esetében magasabb Herfindahl indexekkel találkozunk. Valamennyi esetben a bányászat, a vegyipar, a fa-, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység, a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás és a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása mutat jelentősebb koncentrátságot. A koncentrátság növekedése legtöbb esetben a fővárosnak, továbbá Borsod-Abaúj-Zemplén, Veszprém, Fejér és Zala megyének köszönhető.

- A *relatív koncentráció* a *foglalkoztatottak* területén alacsony index értéket képvisel, mivel ez a legkiegyenlítettebb. A *belföldi értékesítés*, az *exportértékesítés* valamint az *összes értékesítés* esetében magasabb Diszimilaritási indexekkel találkozunk. A *foglalkoztatottak* esetében a bányászat és a nemfém ásványi termék gyártása mutat magasabb koncentrációt. A bányászatnál Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém illetve Zala és Bács-Kiskun megye országos ipari súlyánál nagyobb ágazati részesedése, a nemfém ásványi termék esetében pedig Fejér megye ágazaton belüli részesedésének jelentős elmaradása, Veszprém megyénél pedig az országos ipari súlyánál magasabb ágazati részesedése okozta a magasabb ágazati koncentrációt.

- A *belföldi értékesítésnél* a bányászat, a vegyipar és a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása, illetve a máshová nem sorolt feldolgozóipar és a textil, bőrtermék, lábbeli gyártása esetében figyelhetünk meg magasabb koncentrációt. A bányászat esetében a főváros viszonylag alacsony volta, a vegyipar esetében Budapest országos ipari súlyának nagyobb ágazati részesedése, a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása esetében Fejér megye ágazaton belüli átlagosnál magasabb részaránya, a máshová nem sorolt feldolgozóiparnál Komárom-Esztergom megye ágazaton belüli magasabb részesedése, a textil, bőrtermék, lábbeli gyártása esetében pedig Fejér megye részarányának össziparon belüli súlyától történő jelentős mértékű elmaradása eredményezte a magasabb Diszimilaritási indexet.

- Az *exportértékesítés* esetében a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás, a bányászat és a vegyipar magasabb koncentrációját az idézte elő, hogy a főváros ágazaton belüli aránya jóval meghaladta Budapestnek az ország iparán belüli súlyát. A nemfém ásványi termék gyártása és a textil, bőrtermék, lábbeli gyártása esetén a magasabb index érték oka, az adott ágazatokon belül Fejér megye részarányának jelentős elmaradása a megye össziparon belüli súlyától.

- Az *összes értékesítésnél* a bányászat, a vegyipar és a textil, bőrtermék, lábbeli gyártásánál jellemző a magasabb relatív koncentráció. A bányászat és a vegyipar esetében Budapest és Zala megye magas részarányának, a textil, bőrtermék, lábbeli gyártásánál Fejér megye ágazaton belüli alacsony részarányának köszönheti.

Összességében megállapítható, hogy a legtöbb esetben a specializáció és a koncentráció a bázisévről a tárgyévre növekedett (erősödött). Legjelentősebb növekedés a belföldi értékesítés relatív specializációjánál és koncentrációjánál,

illetve abszolút koncentrációjánál figyelhető meg. Ezzel szemben csökkenés (gyengülés) az exportértékesítés relatív specializációjánál, valamint a foglalkoztatottak relatív koncentrációjánál és specializációjánál tapasztalható. Ennek ellenére hazánk ipari struktúrája diverzifikáltabb. Éppen ezért a specializáció és a koncentráció növelése javasolt a diverzifikáltabb iparral rendelkező térségekben a jól kiválasztott természeti-társadalmi-gazdasági adottságok figyelembevételével. Ezen adottságok elősegíthetik a versenyképes ipari termékek, termékcsoportok gyártását, az ezekre való koncentrációt és specializációt, amely a racionális iparstruktúra kialakulását eredményezheti.

Az ipari specializáció és koncentráció változásának alakulása

Megnevezés	Index átlagértéke		Változás mértéke
	2000	2008	
Belföldi értékesítés relatív specializációja	0,63	0,76	+0,13
Belföldi értékesítés relatív koncentrációja	0,63	0,76	+0,13
Belföldi értékesítés abszolút koncentrációja	0,17	0,27	+0,10
Exportértékesítés abszolút koncentrációja	0,24	0,33	+0,09
Belföldi értékesítés abszolút specializációja	0,25	0,31	+0,06
Összes értékesítés abszolút specializációja	0,31	0,37	+0,06
Exportértékesítés relatív koncentrációja	0,94	1,00	+0,06
Összes értékesítés abszolút koncentrációja	0,15	0,20	+0,05
Összes értékesítés relatív koncentrációja	0,72	0,77	+0,05
Exportértékesítés abszolút specializációja	0,45	0,48	+0,03
Foglalkoztatottak abszolút specializációja	0,18	0,20	+0,02
Összes értékesítés relatív specializációja	0,70	0,71	+0,01
Foglalkoztatottak abszolút koncentrációja	0,08	0,09	+0,01
Foglalkoztatottak relatív specializációja	0,37	0,34	-0,03
Foglalkoztatottak relatív koncentrációja	0,44	0,37	-0,07
Exportértékesítés relatív specializációja	0,67	0,56	-0,11

Forrás: KSH adatok alapján szerző számítása

Az index értékek pozitív irányú változásai olykor csak század értékű elmozdulást jelentenek átlagosan. A specializáció esetében markánsabb átlagos indexérték növekedés az ipar relatív specializációjának belföldi értékesítés szerinti alakulásánál tapasztalható. Ezért úgy gondolom, hogy a markánsabb változások térbeliségének alakulását érdemes górcső alá venni. A 20 területegységből az alsó és a felső szélső értékű indexet mutató megyéket ragadtam ki, hogy részleteiben tanulmányozzam ezek specializációs rangsor szerinti módosulásait. Először is megállapítható, hogy a rangsorváltozást jelentős hektikuság jellemzi. A legkevésbé specializált megyék 8 év alatt esetenként 11 hellyel feljebb kerültek (pl. Komárom-Esztergom megye a 17. helyről a 6. helyre, vagy Vas megye a 18. helyről a 10. helyre). Ugyanakkor a korábbi kedvezőbb 5. helyről Baranya megye a 15. helyre csúszott vissza,

aminek legfőbb oka a megyében az élelmiszer, ital, dohány gyártás szerepének csökkenése, a nemfém ásványi termék gyártás és a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártás jelentőségének növekedése. Ezáltal diverzifikáltabbá vált a megye ipari szerkezete és a termelés valamint az értékesítés kevésbé tér el az országos szerkezettől.

Az említett Komárom-Esztergom megye 2000-ben a relatív specializációs rangsorban a belföldi értékesítés alapján a 17. helyen állt és a vizsgált időszakban a 6. helyre került. Ez elsősorban a gépiparnak, illetve az élelmiszer, ital, dohány gyártásának és a nemfém, ásványi termék gyártásának dinamikus fejlődésének köszönhető. Ezen ágazatok előretörése okozta az országos átlagértékektől való markáns eltérést. Vas megye a 18. helyről 8 egységgel került előbbre a rangsorba, amely elsősorban a gépiparnak, illetve a vegyiparnak és az élelmiszer, ital, dohány gyártásának köszönhető. Az előző iparágak közül a gépipar magas ütemben fejlődött a vizsgált időintervallumban.

Megvizsgálva a 2000-es év élvonalbeli specializáltságú térségek és a kevésbé specializált térségek 2008-ra történő elmozdulásait, akkor azt tapasztaltam, hogy az élvonalbelieknél a specializáció csökkent (kivéve Békés megye), a lemaradóknál pedig növekedett (kivéve Budapest). Ha e két csoport 1 főre jutó GDP 8 év alatt bekövetkezett változását összevetjük az index változásával, akkor megállapítható, hogy a GDP fajlagos értékének növekedése ott volt a legdinamikusabb, ahol a specializációs index értéke legjobban (legerősebben) nőtt. Ez a differenciált és nagyon összetett kép ellenére is markánsan érvényesül. Tehát a specializációs indexérték javulása a bevezető elméleti részben kifejtettek szerint általában (tendenciájában) a fejlődés irányba mutat.

Hazánk megyéinek ipari foglalkoztatottak, belföldi, export és összes értékesítés szerinti adataira vonatkozó specializációs és koncentrációs vizsgálatok jól tükrözik azokat az iparban lejátszódó folyamatokat, amelyek az elmúlt években jellemezték Magyarország ágazati és területi szerkezetének alakulását. A változások következtében az egyes térségek és ipari ágazatok súlya, szerepe megváltozott, amelynek eredményeképpen új (a korábitól eltérő) ipari struktúra és ipari térszerkezet alakult ki. Az egyes iparágak megerősödése számos helyen (főleg a Dunántúlon) horizontális együttműködések (klaszterek) kialakulását eredményezte.

A kapott eredmények azt tanúsítják, hogy az elmúlt években hazánk feldolgozóiparában a gépipar területén, illetve a vegyiparban tapasztaltuk a legnagyobb specializációt, míg a bányászatban, a fa-, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység, a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása és a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás esetében pedig a legmagasabb területi koncentrációt.

A vizsgálatok azt támasztják alá, hogy a gépipar területén nagyobb volumenű foglalkoztatás és termelés folyik és ezen a téren az ország különböző térségeiben kialakult horizontális együttműködések jelentős méretgazdasági

előnyök kialakulását eredményezték. Hazánkban is kialakultak azok az ipari ágazatok (gépipar, vegyipar) és alágazatok (közúti járműgyártás, elektronikai termékek gyártása, gépek, gépi berendezések gyártása, műanyagipar, gyógyszeripar), amelyek az Európai Unióban és ezen keresztül a globális világpiacon versenyképesek. Azok az ipari ágazatok és alágazatok, amelyek nem vagy pedig kevésbé versenyképesek (textília, bőrtermék, lábbeli gyártása) fokozatosan leépültek vagy más gazdasági környezetbe (országba) kerültek át.

Itt azonban meg kell állapítani, hogy a magas specializációnak és koncentrációnak előnyei és hátrányai is vannak. Pozitív hatása van a magas specializációnak és koncentrációnak, mert elősegíti az adott iparágban tevékenykedő vállalatok (kis- és középvállalkozások, multinacionális vállalatok) közötti kooperációs kapcsolatok elmélyülését, növekedhet a vállalatok versenyképessége és olykor közös taktikai lépésükkel rugalmasan tudnak reagálni a változó piaci folyamatokra. E mellett elősegítheti az adott térség és az egész nemzetgazdaság gazdasági felemelkedését is.

Negatív hatása lehet az ipar területi specializációjának és ágazati koncentrációjának túlzott erősödése abban az esetben, ha egyoldalú iparszerkezet kialakulását eredményezi. Elnyom, visszaszorít olyan más ágazatokhoz tartozó tevékenységeket, amelyeknek az adott térség erőforrásai kedveznek, vagy amelyek a kooperációs lehetőségeket gyengítik. Dekonjunktura esetén az adott ipari ágazat válságba kerülhet, amely jelentős hatással lehet az adott térség egész gazdaságára. Ez az adott térség mély válságát idézheti elő (gazdaságilag depressziós térség) és hosszú időre visszavetheti annak dinamikus fejlődését.

A hazai iparban a közelmúltban megvalósult és a jövőben megvalósuló újabb nagyvolumenű (elsősorban) termelő beruházások (pl. Hamburger Hungária – Dunaújváros, Mercedes-Benz, Knorr-Bremse – Kecskemét, Audi Hungária Motor – Győr, Linamar Hungary – Orosháza, Csaba Metál – Békéscsaba és Szeghalom) új helyzetet teremthetnek iparunk területi specializációjában és ágazati koncentrációjában. Éppen ezért a jelenlegi ipar szerkezeti változásai és átalakulásai nem zárultak le. Az iparnak mind a területi, mind pedig a szerkezeti átalakulása folyamatos, éppen ezért a dolgozatban elvégzett specializációs és koncentrációs számítások és az azokból levont következtetések is a szóbanforgó időintervallumra vonatkoznak.

VI. Javaslatok

Az elkészült munka – megítélésem szerint – jól szemlélteti a hazai iparban lejátszódó folyamatokat, amelyek az elmúlt években jellemezték hazánk ágazati és területi struktúrájának alakulását. Annak érdekében, hogy a jövőben hazánk iparának ágazati és területi szerkezete kedvezőbb legyen és jelentősebb szerepet

tölthessen be nemzetgazdaságunkba szükségesnek tartom néhány javaslat megfogalmazását.

- Az egykori „szocialista tömb” országai közül a rendszerváltozást követő években hazánk külkereskedelmében még jelentősebb szerepet játszott az egykori Szovjetunió megszűnését követően létrejött Független Államok Közössége (FÁK). A FÁK országaival folytatott külkereskedelmünk az utóbbi években jelentős mértékben visszaesett. Ezen országok közül a legfőbb külkereskedelmi partnerünk Oroszország. A jelentős orosz felvevőpiac hazánk számára kihasználatlan tartaléknak tekinthető, ezért célszerű lenne külkereskedelmi kapcsolatainkat erősíteni. Keresni kell az élelmiszeripari termékek exportja terén kialakítandó kapcsolódási lehetőségeket.

- Az ázsiai országok közül főbb külkereskedelmi partnereink Japán, Kína és Dél-Korea. Ezen országok esetében a külkereskedelmi egyenlegünk negatív. Az exportunk ezen országok felé a vizsgált időszakban sok esetben nem érte el az 1,0 %-ot, ugyanakkor az importunk egyenként is meghaladja olykor a 3,0 %-ot. Törekednünk kell arra, hogy külkereskedelmi mérlegünk ezen országokkal pozitív irányba tolódjék el.

- Hazán külkereskedelme az ipar területén jelentősen EU-centrikussá vált. Az elmúlt egy évtizedben EU központú külkereskedelmünk elmélyült. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy iparunk exportjának közel 80%-a az Európai Unió piacára irányul, illetve hazánk ipari termékeinek közel 70%-át az Európai Unió országaiból szerzi be. Ez egy igen jelentős függelmi viszonyt eredményez. Az erőteljes piaci függésnek azonban pozitív hozadéka is van, amely azt tükrözi, hogy termékeink megfelelnek az Európai Unió által támasztott szigorú minőségi, valamint technikai és technológiai követelményeknek. Az előzőek ellenére azonban nem szerencsés, ha egy ország gazdasága és ezen keresztül a külkereskedelmének irányultsága a folyamatosan változó világban ennyire egyoldalú legyen. Célszerű lenne a korábbi keleti piacok egy részét visszaszerezni és bővíteni, erősíteni kapcsolatainkat olyan országokkal (elsősorban ázsiai, észak- és latin-amerikai), melyek termékeink számára megfelelő felvevőpiac lehetne. Ez csökkentené az Európai Uniótól és annak egyes országaitól történő függésünket és hozzájárulna a többpólusú külkereskedelmi kapcsolatok megteremtéséhez.

- Fokozottabban törekedjünk arra, hogy iparunk termelési szerkezetét a bel- és külpiazi igényekhez (értékesítési lehetőségekhez) igazítsuk. Az eladhatóság (a megfelelő minőség) és a versenyképesség legyen a orientáló erő.

- Teljesítményük alapján a hanyatló ágazatok csoportjába sorolt élelmiszer, ital- és dohány gyártásának fejlesztését tartom szükségesnek ezen belül elsősorban a tejipart, a húsipart, baromfifeldolgozó-ipart és a tartósítóipart. Megítélésem szerint az iparág kis- és közepes vállalkozásainak támogatásával az élelmiszeripar visszaszorulása mérsékelhető lenne. Sőt emellett a foglalkoztatási képességet is javíthatná elsősorban olyan elmaradott térségekben (Alföld), ahol a strukturális munkanélküliség átlag feletti értéket képvisel. Ezen élelmiszeripari

alágazatok fejlesztésének multiplikatív hatása lenne, mert nem csak az ipar, hanem a hozzá szorosan kapcsolódó mezőgazdaság fejlődéséhez is hozzájárulna. Célszerű lenne ezen alágazatok esetében kialakítani a teljes vertikumot, mert ezen a téren kedvező természeti-társadalmi-gazdasági adottságokkal rendelkezünk.

- A fejlett és versenyképes ipari ágazatok mellett a mérsékelten fejlődő ipari ágazatok (gyógyszeripar, vegyi anyag, termék gyártása) fejlesztése és támogatása is szükséges. Ezáltal meg lehetne teremteni mind a foglalkoztatás, mind pedig az értékesítés (export, import) területén a diverzifikált területi és ágazati struktúrát. Ezen ipari ágazatok fejlesztéséhez magas szintű tudásbázissal rendelkezünk.

- Szorgalmazni kell az iparban tevékenykedő vállalatok (kis- és közepes vállalkozások) közötti kooperációs együttműködések bővítését, ugyanis az azonos ipari ágazatban tevékenykedők egymástól elszigetelve, mindenféle összefogás hiányában mind a termeléshez szükséges inputok (pl. alapanyag, nyersanyag) beszerzésénél, mind a termelésben, mind pedig az értékesítési lehetőségeknél alacsonyabb hatékonyságúak. Szükséges a vállalkozások összefogását erősíteni és célszerű lenne partnerségen nyugvó hatékonyan működő klasztereket létrehozni, elsősorban az élelmiszeripar területén. Ezen együttműködések elősegíthetik az adott térség gazdasági felemelkedését is.

- Az ipar területi specializációjának és ágazati koncentrációjának túlzott erősödését csökkenteni kell, mert egyoldalú iparszerkezet kialakulását eredményezheti. A vizsgálatok azt igazolják, hogy Fejér, Vas, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Somogy, valamint Jász-Nagykun-Szolnok és Heves megye esetében főleg a foglalkoztatottak és az exportértékesítés esetében egyre erősödő gépipari (közúti járműgyártás, gép, gépi berendezés, elektronikai termékek gyártása) specializáció jellemző. Dekonzunktúra esetén az adott ipari ágazat válságba kerülhet, amely jelentős hatással lehet az adott térség egész gazdaságára. Ez az adott térség mély válságát idézheti elő (iparilag depressziós térség, növekvő munkanélküliség) és hosszú időre visszavetheti annak dinamikus fejlődését. Éppen ezért célszerű lenne ezt az egyoldalú iparszerkezetet megváltoztatni, és a lehetőségekhez mérten előtérbe helyezni az adott megyékben korábban jelentős hagyományokkal rendelkező könnyűipari és élelmiszeripari ágazatokat is.

- A gazdaságilag kevésbé fejlett térségekben (Dél-Alföldi, Észak-Alföldi régió) továbbra is szorgalmazni kell a versenyképes és a dinamikusan fejlődő ipari ágazatok letelepedését, illetve a meglévők fejlesztését a racionális iparstruktúra kialakulása érdekében.

Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

1. **Komarek L.** (2003): Baromfiágazati diagnosztika. Magyar Mezőgazdaság. 43. sz. pp. 18–19.
2. **Komarek L.** (2004): Egy ágazat mozgalmas évei. Magyar Mezőgazdaság. 9. sz. pp. 26–27.
3. **Komarek L.** (2004): Borvertikum csatlakozás előtt. Magyar Mezőgazdaság. 13. sz. pp. 14–15.
4. **Komarek L.** (2004): A hazai cukorvertikum kialakulása és fejlődése, különös tekintettel a rendszerváltozás utáni időszakra. A Földrajz Tanítása. XII. évf. 2. sz. pp. 3–8.
5. **Komarek L.** (2004): Összefüggések a Dél-Alföldi régió élelmiszeripara és infrastruktúrája között. X. Nemzetközi Környezetvédelmi és Vidékfejlesztési Konferencia, Mezőtúr. 14. p.
6. **Komarek L.** (2004): A tágabb értelemben vett húsipar árualapjának változása a Dél-Alföldön, különös tekintettel a rendszerváltozás utáni időszakra. pp. 181–186. In.: Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (szerk.): 40 éves a Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék. Gold Press Nyomda, Szeged. 224. p.
7. **Komarek L.** (2005): Gondolatok a hazai dohányvertikum alakulásáról. Gazda-Társ. A Dél-alföldi régió agrárkamaráinak kiadványa, Békéscsaba. X. évf. 5. sz. pp. 16–17.
8. **Abonyiné Palotás J. – Komarek L.** (2005): Jegyzet Magyarország társadalomföldrajza tanulmányozásához. JATEPress, Szeged. 190. p.
9. **Komarek L.** (2005): A Dél-alföldi régió erdőszülségének alakulása a rendszerváltozás utáni időszakban. ÖKO (Ökológia – Környezetgazdálkodás - Társadalom) XIII. évf., 3-4. sz. pp. 113-119.
10. **Komarek L.** (2005): A Dél-Alföld élelmiszergazdasági árualap-változásának sajátosságai a rendszerváltozás óta. MTA SZAB, Szeged. 56. p. (kézirat)
11. **Komarek L.** (2006): A baromfivertikum árualapjának alakulása, különös tekintettel a Dél-Alföldre. VII. Nemzetközi Élelmiszertudományi Konferencia, Szeged. pp. 1-6. ISBN 963-482-577-X
12. **Komarek L.** (2006): A cukorvertikum árualapjának alakulása a rendszerváltozás után, különös tekintettel a Dél-Alföldre. Gazdaság és statisztika (GÉS). 18. (57.) évf. 2. sz. pp. 18-27.
13. **Komarek L.** (2006): Az élelmiszergazdaság. A Földrajz Tanítása. XIV. évf. 4. sz. pp. 10-16.
14. **Komarek L.** (2006): Gondolatok a hazai cukorvertikum változásának alakulásáról. Földrajzi Értesítő 55. évf. 3-4 sz. pp. 305-320.
15. **Komarek L.** (2007): The structural changes in the agriculture of the South Great Plain since the regime change. pp. 329-339. In.: Kovács Cs. (szerk.): From villages to cyberspace. ISBN-13: 978-963-482-809-9. Szeged. 471. p.
16. **Abonyiné Palotás J. – Komarek L.** (2007): Dél-Alföld gazdasági helyzete és a kilábalás lehetőségei. Területi Statisztika. 10. (47.) évf. 6. sz. pp. 586-594.
17. **Komarek L.** (2008): A Dél-Alföld agrárszerkezetének sajátosságai. Csongrád Megyei Agrár Információs, Szolgáltató és Oktatásszervező Kht, Szeged. 143. p.

18. **Komarek L.** (2008): Régiók Európában: a Nyugat/Vest romániai régió. *Területi Statisztika*. 11. (48.) évf. 6. sz. pp. 734-741.
19. **Komarek L.** (2008): Az agrárgazdaság és a megújuló bioenergia kapcsolata. *Comitatus*. 18. évf. 11-12. sz. pp. 122-129.
20. **Komarek L.** (2008): Régiók Európában: a Nyugat/Vest romániai régió. *Területi Statisztika*. 11. (48.) évf. 6. sz. pp. 734-741.
21. **Abonyiné Palotás J. – Komarek L.** (2009): Gondolatok a Duna szűkebb, illetve tágabb környezetében kifejtett térségfejlesztő hatásáról (A Duna-menti kistérségek összehasonlító vizsgálata). *Comitatus*. 19. évf. 6. sz. pp. 69-77.
22. **Komarek L.** (2009): A hazai cukorvertikum regionális kérdései a XXI. század elején. *A Földrajz Tanítása*. XVII. évf. 5. sz. pp. 10-15.
23. **Komarek L.** (2009): A Nyugat/Vest romániai régió a humán-erőforrás tükrében. *Humánpolitikai Szemle*. XX. évf. 3. sz. pp. 83-96.
24. **Komarek L.** (2009): A termelői- és a szociális infrastruktúra néhány indikátorának területi kérdése a Nyugat/Vest romániai régióban. *Közép-Európai Közlemények*. 2. évf. 2-3. sz. pp. 161-170.
25. **Komarek L.** (2010): Az ipari parkok jellemző vonásai a Nyugat/Vest romániai régióban. *Közép-Európai Közlemények*. 3. évf. 2. sz. pp. 139-147.
26. **Komarek L.** (2010): Regional Issues of the Companies and their Investments in the West/Vest Romanian Region pp. 121-125. In: Ioan Horga - István Süli-Zakar (szerk.): *Cross-Border Partnership: With Special Regard to the Hungarian-Romanian-Ukrainian Tripartite Border*. University of Oradea Press, Romania. 264. p.
27. **Komarek L.** (2010): Socio-economic processes in the Danubian West Romanian Region. pp. 402-412. In: Veres Lajos (szerk.): *Duna Térségi Kohézió*. CIKOS GROUP, Subotica, Serbia 440. p.
28. **Abonyiné Palotás J. – Komarek L.** (2011): Összehasonlító vizsgálatok az ipari beruházások ágazati és területi szerkezetének alakulásáról. *Comitatus*. 21. évf. 203. sz. pp. 25-33.
29. **Komarek L.** (2011): A magyar ipar főbb sajátosságai az abszolút specializáció tükrében. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*. 6. évf. 1-2. sz. pp. 28-34.
30. **Komarek L.** (2011): A hazai húsipari árualap abszolút specializációjának és koncentrációjának időbeni és területi alakulása. *Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle*. 6. évf. 2. sz. pp. 239 – 245.
31. **Komarek L.** (2012): A magyar ipar struktúrájának és területi specializációjának főbb vonásai. *A Földrajz Tanítása*. 20. évf. 1. sz. pp. 28-35.
32. **Komarek L.** (2012): A hazai ipar specializációja és koncentrációja a humán-erőforrás tükrében. *Humánpolitikai Szemle*. 23. évf. 2. sz. pp. 3-15.
33. **Komarek Levente** (2012): A magyar ipar specializációjának és koncentrációjának értékesítés szerinti területi sajátosságai. *Comitatus*. (megjelenés alatt)
34. **Komarek Levente** (2012): The absolute specialisation of Hungarian industry with regard to regional export. *Review on Agriculture and Rural Development* (megjelenés alatt).